

*Literatura și medicina –
stagiul de cercetare la Oxford Brookes University*

Alina Ioana BAKO (Filologie-literatură)
Cercetător postdoctoral

Relația dintre literatură și medicină, care constituie o parte din fundamentarea teoretică a proiectului : *Reprezentări ale maladiei și boli ale sistemului socio-politic în romanul românesc (1960- 1980)*, a fost studiată având în vedere trei aspecte importante: primul se referă la instrumentele pe care le are la îndemână cercetătorul pentru a putea observa atingerile dintre cele două domenii, cel de-al doilea are în vedere funcționarea literaturii care operează cu astfel de instrumente, iar cel de-al treilea vizează noile direcții de critică și lectură a literaturii cu tematică medicală, în contextul studiilor culturale. Cercetarea pentru analiza acestei teme a fost realizată în cadrul unui stagiul la Oxford Brookes University (Departamentul Medical Humanities), la biblioteca Wellcome Trust și British Library din Londra.

Cele două arii de cercetare, literatura și medicina au beneficiat de multiple analize, fiind în măsură să elucideze și să reflecte evoluția socială. Încă din 1988, Lepenies identifica modul în care literatura și știința s-au întrepătruns, dând naștere unei „a treia culturi” (Lepenies *Between Literature and Science* 12) care este sociologia. Ceea ce ne interesează, însă, în studiul de față este modul în care a fost asimilată medicina literaturii, mai degrabă decât intersecția cu știința în general. Relevantă în acest sens ni se pare afirmația lui Rousseau care consideră că „medicina are cu siguranță mai multe de oferit literaturii decât știința și invers”/ ”medicine sureley ha(d) far more than science to offer literature and vice versa” (Rousseau 41). Or, în acest schimb de idei vedem interesul pentru extragerea sensului apropiat de realitatea pe care o descrie romanul. Mergând spre formele maladive ale existenței umane, Emile Durkheim în *Regulile metodei sociologice* propunea o viziune paradoxală: aceea prin care anumite comportamente patologice pot contribui la o normalizare a funcțiilor sociale. Direcția utilitaristă pe care o propune cercetătorul are meritul de a stabili o metodologie legată de definirea noilor paradigme sociale: patologicul este o deviere de la linia normală, iar, excluzând componenta exagerată, devine o condiție a existenței acesteia. Putem identifica astfel funcția patologică pe care sistemele

totalitare o au, privind în ansamblu societățile culturale europene. Nu privim acest aspect drept o modalitate de justificare a patologicului și încadrarea lui în normalitate, ci, mai degrabă, identificăm resorturile prin care evoluția anumitor culturi s-a făcut distinct, după alte reguli decât cele cu care eram obișnuiți, prin definițiile generalizante. Tiparul pe care îl construiesc astfel de acțiuni este întregit de studiul emoțiilor, ele însele parte a socialului, așa cum analizează Anthony Giddens care observă modul în care relațiile umane și psihopatologiile au evoluat ca urmare a fiecărei epoci pe care a traversat-o ființa umană. „ (...) the control of emotions as well their stimulation should be recognized as an important part of epistemic cultures with no small impact on the production of new knowledge.” Din acest punct de vedere, noua cunoaștere se dovedește un amalgam de concepte tehnice, practice, sociale și emoționale. Noutatea este adusă de punctul de plecare pe care îl folosește autoarea și instituirea cu funcție epistemică a unor domenii care, până acum, nu erau considerate creatoare de cunoaștere. Nevoia de încadrare în niște scheme logice face parte din ultraluciditatea omului modern. Diversele teorii care au încercat să deceleze resorturile neobișnuite ale dislocării discursului literar în cel medical și științific, au propus mai multe direcții: de exemplu, în 1977, Susan Sontag prin *Illness and Metaphor* propune sintagma de *gândire metaforică*, pentru a analiza boala inserată în text: „ideea mea este că boala nu este metaforă, și asta pentru că cea mai sinceră cale de a concepe boala – și cea mai sănătoasă cale de a fi bolnav – este una mai purificată, și mai rezistentă, gândirea metaforică”/„my point is that illness is not a metaphor, and that the most truthful way of regarding illness – and the healthiest way of being ill – is one most purified of, most resistant to, metaphoric thinking”. (Sontag 201)

A doua idee pe care o avem în vedere se referă la stabilirea modului în care funcționează literatura din perspectiva intersectării cu medicina. Astfel, Todorov construiește ca punct comun *discursul uman* „human discourse”, pentru că în viziunea lui nu există o prăpastie între literatură și ceea ce nu este literatură „what is not literature”. Noile teorii, cum ar fi cea a lui Franco Moretti (vezi *Graphs, Maps, Trees*) suprapun dezvoltarea textelor și, implicit, a genurilor literare, evoluției biologice, trecând prin termenii darwinieni și ai teoriei evoluționiste. Din acest punct de vedere, genurile pot fi definite drept „structuri temporare”/„temporary structures”, devenind niște „aranjamente morfologice”/ „morphological arrangements”, incluzând astfel ideea de hazard, care însă are un statut paradoxal, anume acela de a „rezista în timp, dar întotdeauna numai o perioadă” „that last in time, but always only for some time”. Ceea

ce caracterizează genul literar este o anumită dualitate, fiind „creaturi” de tip Janus bifrons, implicând în același timp istoria și forma: „Janus-like creatures, with one face turned to history and the other to form.” (Moretti 14). Romanele devin astfel formele cele mai potrivite de a studia modul de asimilare a istoriei, inclusiv a evenimentelor cu antecedent patologic, cum sunt sistemele totalitare – cazul literaturii române în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Bahtin considera că romanul este cel care permite cel mai mult observarea realității, pentru că este dinamic și evoluează o dată cu societatea.

Așadar, putem observa că adevăratul element cu adevărat original în analiza textelor literare în prezent poate fi considerat modul de a percepe și interpreta literatura într-o dinamică perpetuă, o mișcare continuă și transformatoare.

În al treilea rând, este important să precizăm că analiza se poate face având în vedere două direcții fundamentale: prima legată de ieșirea din ceea ce Paul Ricoeur numea „hermeneutica suspiciunii” (Ricoeur 201) prin studii globalizante din punctul de vedere al disciplinelor implicate, care vine ca o consecință firească a schimbărilor din cultură, medicină și societate; cea de-a doua prin găsirea unei noi modalități de lectură, prin faptul că narațiunea se apropie de realitatea omului modern hiperlucid. Pomata identifică genurile epistemice, felul în care continuități sau discontinuități în schemele scrierii pot produce cunoaștere. Corelarea unor concepte medicale, științifice cu reflectarea lor în ficțiune determină încadrarea literaturii într-o astfel de categorie. Deci ceea ce contează pentru Pomata este modul în care o literatură având subiect medical poate produce cunoaștere și poate deveni experiență pentru cititor. Urmărind aceeași relație, Ann Jurecic identifică narațiunile având ca subiect bolilor și anumite funcții pe care acestea le îndeplinesc. Introducerea unor elemente individuale și extinderea acestora la nivel social determină o tensiune între forma narativă și indeterminarea în spațiul literar. Paralela pe care o realizează între scriitor și sociolog sau antropolog îi dă prilejul autoarei de a privilegia înregistrarea empatică a suferinței și nu o măsurare rece pe scala durerii. Personajele din roman sunt văzute ca fiind surse demne de cunoaștere a realității unei epoci, prin însăși relația pe care o stabilesc cu societatea contemporană lor. Între cel care notează sec într-un raport medical, numit „narrator” și cel care transpune în ficțiune maladia „essayist”, cel de-al doilea este preferat: „the narrator pulls at our sympathies; the essayist tells us our feelings are facile; the narrator use fiction to educate our sympathies; the essayist insists that knowledge of the real only comes with experience” (Jurecic 86).

Concluziile care se impun plecând de la teoriile prezentate urmează două paliere: primul este legat de modul în care medicina împrumută concepte, idei, atitudini literaturii și cel de-al doilea este cel prin care literatura reușește să producă un anumit tip de cunoaștere, valabilă și perfect verificabilă în realitatea concretă. Cazul literaturii române este în măsură să aducă un plus de valoare în cunoașterea literaturii universale, prin specificul pe care l-a avut dezvoltarea ei în secolul al XX-lea.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077

Bibliografie:

Bakhtine, Mihail. (Voloshinov V.N). *Le marxisme et la philosophie du langage*. Paris : Éditions de Minuit, 1977.

Bakhtine, Mihail. *Esthétique et théorie du roman*. Paris : Gallimard, 1978.

Durkheim, Émile. *Regulile metodei sociologice I*, trad. de Dan Lungu, Iași: Polirom, 2002.

Foucault, Michel. *The Birth of the Clinic*. London: Routledge, 2003.

Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, 1991

Jurecic, Ann. *Illness as Narrative*, Pittsburgh: UP, 2012

Lepenes, Wolf. *Between literature and science: The rise of sociology*, translated by R. J. Hollingdale. New York: Cambridge University Press, 1988.

Moriatti, Franco. *Graphs, Maps, Trees: Abstract. Models for a Literary. Theory*. Afterword by Alberto Piazza. London and New York: Verso, 2005.

Pomata, Giani. "Literature and Medicine", nr 32/1, Johns Hopkins UP: 2014.

Ricoeur, Paul. *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil, 2000.

Rousseau, Georges, „Literature and Medicine: The State of the Field”. Isis 52, 1981.

Sontag, Susan. *Illness and Metaphor*, Penguin Books, 1977.

Todorov, Tzvetan, *Genres in discourse I*; translated by Catherine Porter. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 1990.